

NEDEN ÇALIŞALIM KI?

BOŞ ZAMAN TOPLUMUNA DAİR SAVLAR

ÇEVİRİ: BEGÜM BERKMAN

Tellekt

DAVID GRAEBER, WILLIAM MORRIS,
PETER KROPOTKIN, VOLTARINE DE CLÉYRE,
GEORGE WOODCOCK, COLIN WARD,
JULIET SCHOR, BERTRAND RUSSELL VE NİCESİ

NEDEN ÇALIŞALIM Kİ?

BOŞ ZAMAN TOPLUMUNA
DAİR SAVLAR

Tellekt_55

Neden Çalışalım ki?: Boş Zaman Toplumuna Dair Savlar

Çeviri: Begüm Berkman

Why Work?: Arguments for the Leisure Society

İlk (bu çeviriye kaynak alınan) baskı: PM Press ve Freedom Press, 2019

© 2019, PM Press

© 2024, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. baskı: Nisan 2024, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 4 000 adet yapılmıştır.

Dizi Editörü: Didem Bayındır

Düzeltili: Melis Ofilas

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak Tasarımı ve Uygulama: Bora Başkan

İç Kapak Görseli: Adrien Olichon

Baskı ve cilt: BPC Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.

Cevizlik Mah. Hüsreviye Sok. Erşen İş Hanı No: 15 Kat: 3-38

Bakırköy, İstanbul

Sertifika No: 48745

ISBN 978-625-7118-80-4

Tellekt

tellekt.com • bilgi@tellekt.com

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25 Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

Sertifika No: 43514

Tellekt, Can Sanat Yayınları Yapım ve Dağıtım Ticaret ve Sanayi A.Ş.'nin markasıdır.

twitter.com/tellekt • facebook.com/tellekt • instagram.com/tellekt

NEDEN ÇALIŞALIM Kİ?

BOŞ ZAMAN TOPLUMUNA
DAİR SAVLAR

DERLEYEN:
FREEDOM PRESS

ÇEVİRİ:
BEGÜM BERKMAN

Tellekt

BEGÜM BERKMAN, Başkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde lisans eğitimi tamamladıktan sonra Boğaziçi Üniversitesi Çeviribilim yüksek lisansına devam etti, yayıncılık sektöründe başladığı kariyerini geliştirmek üzere bu eğitimini yarıda bıraktı. On beş yıl önce metin yazarlığıyla başladığı çalışma hayatını, çeşitli yayınevlerinde tam zamanlı editör ve serbest çevirmen olarak sürdürdü. Ortağıyla kurduğu yayınevinin yönetiminde kısa süre yer aldıktan sonra Çanakkale'ye yerleşti. Şu anda çeşitli yayınevlerine hem kurgu hem de kurgu dışı türlerinde serbest editörlük ve çevirmenlik yapıyor. George Orwell'in *Denemeler* ve Lauren Groff'un *Yazgı ve Gazap* kitapları başlıca çevirilerindedir.

İÇİNDEKİLER

GİRİZGÂHLAR

ÜCRETLİ İŞÇİLİĞİN ÖTESİNDE / NINA POWER	9
AYLAKLIĞA ÖVGÜ / BERTRAND RUSSELL	19
GEREKLİ İŞ, GEREKSİZ UĞRAŞ/ WILLIAM MORRIS	31

ÇALIŞMANIN SORUNLARI

SAATLERİN TİRANLIĞI / GEORGE WOODCOCK	53
ÇALIŞMA SORUNU / CAMILLO BERNERI	59
KÜREK SALLAMA SANATI / IFAN EDWARDS	89
SEFALETİ ÖLÇMEK / JOHN HEWETSON	99
ÜCRET SİSTEMİ / PETER KROPOTKIN	103
PİS İŞLERİ KİM YAPACAK? / TONY GIBSON	121
HÂKİM DÜŞÜNCE / VOLTAIRINE DE CLEYRE	131

ALTERNATİFLER VE GELECEKLER

ÜTOPYA ÜZERİNE DÜŞÜNCELER / SP	137
--------------------------------	-----

İSPANYA DEVRİMİ'NİN KOLEKTİFLERİ / GASTON LEVAL	143
"KENDİN İNŞA ET" HAREKETİNİN ÖNEMİ	149
AMERİKA'DA BOŞ ZAMAN KÜLTÜRÜ / AUGUST HECKSCHER II	151
ÖTEKİ EKONOMİ: İSTİHDAMIN ÖTESİNDE İŞ OLANAKLARI / DENIS PYM	161
ÜRETİM: İHTİYAÇ VE KÂR <i>FREEDOM</i> GAZETESİNDEN BAŞYAZILAR, 1958-1962	183
DEVİR DEĞİŞİYOR BUNAKLAR VE MORUKLAR, PUNK'LARI VE İŞSİZLİĞİ TARTIŞIYOR / COLIN WARD	209
ÇALIŞMA VE HARCAMA EKONOMİSİNİN ÖTESİNDE / JULIET SCHOR	215
KARANLIK VE SATANİK OFİS HÜCRELERİ: İŞ KÜLTÜRÜNÜ PARÇALAMA ZAMANI! / CLAIRE WOLFE	241
BOŞ İŞ OLGUSU ÜZERİNE / DAVID GRAEBER	253
ÇALIŞMAK / prole.info	261
DİZİN	293

GİRİZGÂHLAR

ÜCRETLİ İŞÇİLİĞİN ÖTESİNDE

Nina Power

Günümüzde “iş” ne anlama geliyor? Asgari geçimimizi sağlamak dışında, herhangi bir işi yapmanın mecburi bir yanı var mı? Çağımızdaki ücretli işçiliklerin çoğu, neresinden bakılırsa bakılsın sıkıcı ve düşük ücretlidir. Bu işler sıklıkla istikrarsızdır; mesai saatlerinin bir sonraki hafta da korunacağı garantisi ya da sağlamcı işçilerin bekleyebileceği türden “ekstralar”, yani ücretli izin, emeklilik sigortası, herhangi bir “güvenlik” teminatı yoktur.

Şimdilerde işçilerin büyük bir kısmı yarı zamanlı ya da sıfır süreli sözleşmelerle, en düşük ücretli işin dahi ertesi gün için garantisinin pek bulunmadığı koşullarda çalışıyor. Bununla birlikte, ücretli çalışmamak (elbette kenarda büyük miktarda paranız olmadığı sürece) neredeyse imkânsız hale geldi; işsizlere artık arsız “iş arayanlar” denirken, en inatçılarına da devlet Bilişsel Davranışçı Terapi tavsiye ediyor, üstelik bütün bunlar insanı yaşıtmaya yetmeyecek paralar için yapılıyor.

“Gayretkeş aileler” hem Muhafazakâr hem de İşçi hükümetleri tarafından ahlaki ideal olarak öne sürülüyor ve modern yaşama hâ-

kim olan laikliğe rağmen çalışmak, hâlâ köklü bir dinî gereklilik olmayı sürdürüyor. Bu nahoş durumun alternatiflerini kurgulamamız hayati önem taşıyor.

Neden Çalışalım ki? Boş Zaman Toplumuna Dair Savlar'daki metinler ilk bakışta ütopyik ve uygulanamaz görünebilir.

Nitekim ne zaman çalışma karşıtı savlar öne sürülse, bilindik bir dizi tepkiyle karşılaşılır: Ücretli işlere girmezsek nasıl yaşayacağız? İnsanlığın, yokluğuna dayanamayacağı pis ama gerekli işleri kim yapacak? Çalışmayı ortadan kaldırırsak insanlar tembelleşip, öylece aylaklığa ve depresyona kapılmazlar mı? Bu soruların tamamı, bu kitap-taki metinlerde dile getiriliyor ve belki cevabını da buluyor.

1983'teki ilk baskının önsözünde editör Vernon Richards şu sözlere yer vermişti: "Sorduğumuz soru [neden çalışalım ki?] dünya-daki milyarlarca insanın dörtte üçü için retorikten ibarettir."

Richards, Batı'da ise başka bir hikâyenin hüküm sürdüğüne değinir: "Refah toplumlarındaki mevcut hizmetlerin ve endüstrilerin büyük bir kısmından, toplumu daha fakirleştirmeden feragat edilebilir."

Ardından basit bir test önerir: Hangi grevin hayatınızı daha çok aksatacağını bir düşünün; madencilerin mi yoksa Fleet Caddesi'ndeki¹ matbaa çalışanlarının greve gitmesi mi? Çiftçilerin mi yoksa silah sanayisindeki işçilerin mi? Temizlik işçilerinin mi yoksa ticari varlık satışında çalışanların mı?

Solup Giden Bir Vaat

Ne var ki bu kitabın ilk baskısından bu yana tarihin makûs şekilde gösterdiği üzere, sanayi ve üretimin, malzeme ve insana değil, tam olarak hırs ve savaşa öncelik veren çalışma biçimleri uğruna sertçe kenara atılmasıyla işlevin yerini işlevsizlik aldı.

1 Londra'nın anacaddelerinden biri; 16. yüzyıldan 20. yüzyılın sonlarına dek, İstanbul'daki Cağaloğlu gibi basın yayın ve matbaa sektörlerinin merkezi olmuştur. (Ç.N.)

Son zamanlarda, “otomasyon” konusu –yani insan emeğine ihtiyaç duyulmadan işlerin ne ölçüde makinelerle yapılabileceği– çokça tartışılıyor ama bu aslında ilk anda aklımıza gelebileceğinden daha uzun süredir var olan bir tartışmadır. Richards, “robotlaşma”nın yalnızca “daha fazla işçiyi ıskartaya çıkardığı”nı dile getirir. Buna rağmen günümüzde mesai saatlerinde herhangi bir azalmayla sonuçlanmayan, tuhaf bir otomasyon birleşimi işler durumdadır: Pek çok insan, David Graeber’in makalesinde en uygun şekilde adlandırdığı “boş işler”i yapıyor:

1930’da John Maynard Keynes, yüzyılın sonlarında teknolojinin yeterli ölçüde gelişeceğini ve bu sayede Büyük Britanya ya da Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerde haftalık mesainin 15 saate ineceğini öngörmüştü. Öngörüsünün doğruluğuna inanmamak için hiçbir neden yok; teknolojik açıdan bunu yapabilecek noktadayız.

Ancak kimse bu adımı atmadı. Bilakis teknoloji hepimizi daha çok çalıştırmanın yollarını bulmak üzere seferber ediliyor. Bu doğrultuda verim açısından anlamsız işlerin yaratılması gerekti. Özellikle de Avrupa’da ve Kuzey Amerika’da bir dünya insan bütün kariyerlerini, aslında yerine getirilmesi gerekmediğine gizliden gizliye inandıkları görevleri yerine getirmeye adıyorlar. Bu durumun yarattığı ahlaki ve ruhsal hasar çok derindir. Bu aslında müşterek ruhumuzun aldığı bir yaradır. Yine de hemen hemen kimse bu konunun bahsini açmıyor.

Teknolojiyi özgürleştirebilir miyiz yoksa daha basit bir yaşam şekline mi dönmeliyiz? Cep telefonu, dizüstü bilgisayar, çamaşır makinesi, araba gibi araçların olmadığı bir dünya hayal etmek, bunların küresel çapta eşitsiz dağılmış olmasına rağmen zordur. Yine de anarko-ilkelcilik, teknolojisiz yaşama dair bir bakış açısı sunar.

Anarko-ilkelciliğin başlıca isimlerinden John Zerzan, tarihöncesinde yaşamın, Thomas Hobbes’un iddia ettiği gibi “pis, hayvani ve kısa” olmadığını, aksine hayli eşitlikçi ve huzurlu olduğunu öne sürer:

1960'ların ortasından bu yana antropologların tarihöncesine bakışında, kuramı da derinden etkileyen bir paradigma değişikliği meydana geliyor. Hâkim antropoloji görüşü, bir dizi sağlam arkeolojik ve etnografik araştırma temelinde, Hobbes çizgisindeki hipotezden vazgeçti. Medeniyet öncesi veya dışındaki hayat artık daha belirgin şekilde, hayvanların ve bitkilerin ehlileştirilmesi öncesindeki bir toplumsal varoluş olarak tanımlanıyor.

Giderek artan sayıdaki kanıtlar, Neolitik Çağ'da yağmacı ya da avcı-toplayıcı varoluş biçiminden tarımsal hayata geçiş öncesinde pek çok insanın bolca boş vakti olduğunu, kayda değer bir cinsiyet özerkliği ya da eşitliğinin bulunduğunu, eşitlikçi ve paylaşımcı bir ahlak benimsendiğini ve hiç örgütlü suça rastlanmadığını gösterir.

Ne var ki pek çok Marksist ve modernist açısından sanayi, kamulaştırma, kölelik, teknoloji ve çalar saatten önceki *prelapsarian*² bir dönem hayal etmek, olabildiğince kendine yeter bir düzen içinde “gözlerden uzakta” ya da dinî yahut din dışı komünlerde yaşayan kayda değer sayıda insanın varlığını göz ardı etmeseler de tamamen fantastiktir. Feminizm, özellikle de Marksist ve anarşist yorumlarıyla geleneksel “iş” tasarısını geliştirmiş ve genişletmiştir. Ücretli emek –yani bir maaş karşılığında işgücünü satmak– feministlerin de işaret ettiği üzere, gündelik olarak yapılan işlerin yalnızca ufak bir kısmını oluşturur. Her günü yeniden var etmek için gerek duyulan, çocuk doğumundan duygusal emeğe, temizlik ve yemek yapmaktan bebek bakımına, milyarlarca saatlik ücretsiz emek tarihsel olarak “toplumsal yeniden üretim” adıyla kadına atfedilmiştir ve kimi açılardan ırk ayırımına tabi tutulmuştur. Ferguson ile McNally'nin ifadesiyle:

Toplumsal yeniden üretim yaklaşımı, işgücüne dair anlayışımızı dönüştürür. Geleneksel Marksist analizlerde işgücü kapitalist üretimin halihazırda var olan doğal bir unsuru olarak kabul edilir.

En iyi ihtimalle, doğal, biyolojik olarak belirlenmiş, yenileyici süreçlerin bir ürünü olarak görülür. Toplumsal yeniden üretimi feministler, işgücünü toplumsallaştırarak, yani tarihe, topluma ve

2 Hıristiyanlıkta, Adem ile Havva'nın cennetten dünyaya indirilmeden önce geçirdikleri masumiyet dönemiyle alakalı olan. (Ç.N.)

kültüre katılımını gün yüzüne çıkararak, işgücünün öylece kendiliğinden var olduğunu farz etmenin yanlışlığını ortaya koyar; işgücü yalnızca, sözümona özel alandaki dolaysız emek/sermaye ilişkisinin ötesinde var olan belirli birtakım cinsiyetçi ve cinselleştirilmiş toplumsal ilişkilerin hem içinde hem de onlar aracılığıyla yeniden üretilerek sermayenin hizmetine sunulur. Ayrıca bu yaklaşım, işgücünün sermayeye göre konumlandırılmasında –toplumsal yeniden üretimimizi, insani ihtiyaçlarımızı giderme ve hayatı yaşama arayışımızı bütün açılarıyla tanımlayarak– işgücünün birikim için elzem ancak aynı zamanda onun üzerine yük bindiren çelişkili bir unsur olduğunu (çünkü sermaye bunun bedelini maaş, sosyal haklar ve vergilerle dolaylı olarak öder) daha açık şekilde görmemizi sağlar.

Toplumsal yeniden üretimi feminizm, emek kavramını genişleterek ücretsiz işçiliği de dahil etmekle kalmaz, işyerindeki mücadelenin de kapsamını genişletir. Bir fabrikada işçilerin greve gittiğini ya da makinelere hasar verdiklerini hayal edebiliriz fakat bir “bakım grevi”ne gitmenin neye benzeyeceğini düşünmek, bunun korumasız insanları, yani bebekleri, çocukları, yaşlıları ve hastaları kaderlerine terk etmek anlamına gelip gelmediğini idrak etmek bambaşka bir şeydir. Üstelik teknoloji de toplumsal yeniden üretimin gerektirdiği işgücü modellerini tamamen otomatikleştiremez.

Federici’nin, yaşlı bakımıyla ilişkilendirerek dile getirdiği gibi: “Kendi kendine yetemeyen yaşlıların ya da tıbbi yardıma muhtaç insanların ihtiyaç ve istekleri, onları yeniden üreten işe teknolojiyi dahil ederek yalnızca kısmen giderilebilir.”

FALC ve Evrensel Temel Gelir

Bu önemli feminist çalışmaya rağmen günümüzde yine de “Fully Automated Luxury Communism” (FALC)³ projesi kapsamında “tam makineleşme” çağrılılarıyla etrafımız sarılmış durumdadır. Aaron Bastani’nin ifadesiyle, “tek ütöpik talep, her şeyin tam makineleşmesi ve makineleşmiş her şeyin de ortak mülkiyeti olabilir.”

3 Tamamen Makineleşmiş Lüks Komünizmi (Ç.N.)

FALC coşkun bir heyecan hissi uyandırsa bile tam makineleşme, insanın gerçek ihtiyaçlarını göz ardı eden bir tekno-fantezi olarak kalıyor. Bebeklere ve yaşlılara robotlar pekâlâ bakabilir ancak bu cazip midir? İnsanın özgür iradesiyle girmeyi tercih edeceği etkileşimin keyfine ne olacak? Ya da arkadaşlığa? Sevgi, ilgi ve oyunbazlığa?

Emeğin yoruculuğuna bir çözüm olarak tam makineleşmenin çekiciliğine eşlik eden bir kavram da yine bir nebze olanaksız sayılabilecek ama daha pratik bir önerme olan Evrensel Temel Gelir'dir (ETG). Bu fikirde bir ülkenin her vatandaşına asgari düzeyde hayat sürdürmesini sağlayacak bir gelir temin edilir. İdeal düzende, işsizliğin başlıca sancısı giderilmiş ve yoksulluk ortadan kaldırılmış olur.

Bu düzende çalışmayı seçenler, kazançlarını temel gelirin üstüne ekleyerek yine çalışabilirler. Hem solcu hem de sağcı hükümetler ETG'yi eşitlikçi ve özgürlükçü bir fikir olarak öne sürüyorlar. Bu kavrama son zamanlarda yeniden ilgi gösterilmesinin kısmi bir nedeni, makineleşmenin yarattığı korku olabilir. Bhaskar Sunkara'nın dile getirdiği üzere, "İnsanlar atıl kalmaktan korkuyorlar ve ekonominin de herkese istihdam sağlayacak şekilde yapılamayacağı düşüncesi yayılıyor", üstelik bir ETG projesi, en aşırı noktalardaki yoksulluk giderildikçe "toplumsal dayanışma" tesis edilmesini de destekleyebilir.

ETG, daha az çalışma çağrılarını pratik bir çözüm gibi görünmekle birlikte, yakın zamanda yeni neoliberal reformlar için bir kılıf olduğu yönünde birtakım eleştiriler de aldı. Dmytri Kleiner'in ifadesiyle, "Evrensel temel gelir gibi önermelerin pek çok solcuyu heyecanlandırmasının nedeni, bu kavramların ekonomik eşitsizliği ve onun toplumsal sonuçlarını kabul etmeleridir. Ne var ki ETG için öngörülen işleyişe daha dikkatli bakıldığında, sosyal programların ortadan kaldırılmasına ve sosyal hizmetlerin özelleştirilmesine siyasi bir kılıf oluşturmayı hedeflediği anlaşılır."

Ayrıca ETG özellikle konut gibi gerekliliklerin fiyatlarını da durduk yere yükseltebilir. Nihayetinde yoksullar yine kötü duruma düşebilir ve maluliyet gibi durumların yarattığı ihtiyaçlara yönelik maliyetli özel refah önlemleri ortadan kaldırılabilir.

Son zamanlarda ETG'nin teklif olarak sunulduğu İsviçre gibi ülkelerde tasarıya muhalefet eden sağ kanat, bu koşulların göçmenlere çok cazip geleceğini öne sürdü. Neoliberal ve sağ görüşten bir siyasi programda, ETG yalnızca ülkenin “vatandaşlar”ına sunulurken, sınırları kapatmayı savunmak için kullanılabilir. Bu bağlamda, tüm ülkelerde koşulsuz bir temel gelir öneren Küresel Temel Gelir (KTG) önerisi daha radikaldir. Küresel Temel Gelir Vakfı bu gelirin başlangıçta günlük bir dolar olmasını öneriyor; elbette Küresel Kuzey'deki varlıklı ülkelerin vatandaşlarına bunun pek bir faydası olmayacaktır ancak vakıf bu sayede, günümüzde günlük bir dolardan düşük gelirle yaşayan bir milyar insanın çektiği aşırı yoksulluğun sona ereceğini öne sürüyor.

Daha da köklü bir değişim için sömürgecilik, kapitalizm ve kölelikle insanlardan çalınan bütün topraklarla kaynakların yeniden tahsis edilmesidir. Materyal ve mülklerin halka iadesi durumunda herkese yetip de artacak kadar kaynak olduğu aşikârdır. İnsanın emek gücünü satmak zorunda kalmadığı (ve paranın olmadığı), meşakkatli, anlamsız ve bitmek bilmeyen ücretli işçiliğin yerini hepten daha keyifli bir şeyin –her alanda gücümüzü ve kabiliyetlerimizi keşfedebileceğimiz insani faaliyetlerin– aldığı bir dünya hayal etmek hem kolay hem de zordur. Ücretli işçilik hepimizi belirli faaliyet ve rol kısırdöngülerine sokar ama insan faaliyetinin kâr üretimine değil de doğrudan hayatı idame ettirmeye yöneltildiği bir dünyada hem bir arada olma hem de bireysel güçlerimizi geliştirme kabiliyetimizi keşfe çıkarabiliriz.

Makale Seçkisi

Neden Çalışalım ki? çalışma meselesini inceleyen farklı eleştirel yaklaşımları bir araya getiriyor. Aralarında bir kısmı daha ütopyk ya da uzak görünebilir ama hepsinin de merkezinde hayatın daha farklı yaşanabileceği ve yaşanması gerektiği, ücretli işçiliğin özünde herhangi bir ahlaki değer bulunmadığı, hatta böyle işlerin genellikle hakiki zararlar meydana getirdiği fikri yatar.

Bertrand Russell, meşhur makalesi “Aylaklığa Övgü”de (1932), “Çalışma ahlakı, kölelik ahlakıdır ve modern dünyada köleliğe yer yoktur,” der. Tarihsel kölelik ile Russell’ın burada kullandığı mecazi anlam arasında keskin bir ayırım çizebiliriz ama şüphesiz ki Russell’ın hayal ettiği, ücretli işçiliğin olmadığı veya günün yalnızca küçük bir kısmında gerekli işlerin yapıldığı “aylaklık” ya da serbest zaman dünyasında, “yıpranmış sinirler, bitkinlik ve hazımsızlığın yerini mutluluk ve yaşam neşesi” alacaktır. “Kaçınılmaz işler ise serbest zamanı keyifli hale getirmeye yetecek ancak yorgunluk yaratmayacaktır... Mutlu bir yaşam sürme fırsatına erişen sıradan erkek ve kadınlar daha nazik, daha merhametli olacak ve başkalarına daha az şüpheyle yaklaşma eğilimi göstereceklerdir.”

William Morris de 1885 yılında verdiği dersin “Gerekli İş, Gereksiz Uğraş” adlı notlarında hayatın “bezemeli” dediği tarafını, yani keyifli olduğu için isteyerek üstlendiğimiz işleri metheder. Yine Morris’in hayalinde de gerekli işler günün yalnızca küçük bir kısmını alırken geri kalanı her türden keyfe ayrılabilir.

Diğer metinler gerçekliğe ve emeğin tarihine odaklanmıştır. “Saatlerin Tiranlığı” (1944) yazısında George Woodcock belirli bir zaman ve ölçü mefhumunun icat edilmesiyle aslında “bizzat insanın kendisinin saate dönüştüğü” tekrarlı bir iş düzeni oluştuğuna işaret eder. Miktar, niteliğin yerini almıştır; makineleşmiş zamandan kurtulmak ise insanlığı yalnızca hükümdarlar ve yöneticilerden değil, zamanın kendisi gibi soyut kavramlardan da özgürleşmeyi gerektirir.

Berneri “Emek Sorunu” makalesiyle, zararlı psikolojik ve fiziksel etkilerinin ana hatlarını ele aldığı yinelenen iş kavramına bir alternatif sunar. “Biliminsanları, düşünürler ve sanatçılar”ın halihazırda yaptığı işleri model alarak ürettiği bu alternatife “çekici iş” adını verir. Berneri özgürce seçilip baskı altında olmadan yapılan işi savunur ve “çalışma baskısının olmadığı ama çalışmak istemeyenlere de hiçbir sorumluluk yüklenmeyen” bir reçete önerir.

Ifan Edwards’ın “Kürek Sallama Sanatı” yazısı yazarın ağır işçilik yaparak geçirdiği günleri etraflıca anlatırken, John Hewetson

“Sefaletin Ölçütü”nde (1954), statükonun yarattığı inanılmaz sefaleti incelemeye çalışır. Kropotkin’in “Ücret Sistemi” (1888) makalesi ücret meselesine farklı siyasi yaklaşımları gözden geçirip, “bireysellik ve otorite” yerine “komünizm ve anarşi” çağırısı yapar.

Tony Gibson ise “Pis İşleri Kim Yapacak?” (1952) sorusuyla daha netameli meselelerden birini masaya yatırarak, sorunun kısmi olarak sözde istenmeyen işlere karşı takındığımız toplumsal tavırda yattığını ileri sürer. Öncesinde Morris, Berneri ve diğerlerinde de karşılaşılan, özgürlük tanımına insanın çalışmaya zorlanmamasının da dahil olması gerektiği fikrine katılan Gibson da, “Çalışmayı meşrulaştırabilecek tek unsur, ondan keyif almamızdır,” der ve bugün zorumuza giden işlerin dahi bir nevi oyun ya da eğlenceye dönüşmesi gerektiğini dile getirir.

“Alternatifler ve Gelecekler”de karşınıza ücretli işçilik karşıtı çeşitli olumlu imgeler ve deneyler çıkacaktır. “Ütopya Dair Düşünceler”de (1962) SP, İsrail’deki *kibbutz*’ları inceler ve bu bölgelerdeki kolektif yaşam şeklinin, para, özel mülkiyet hatta yazılı kanunlar olmadan da “insanların gerçekten de yeni bir hayat tarzında yaşama yetisine sahip oldukları”nı ortaya koyduğunu söyler. Gaston Leval’ın “İspanyol Devrimi’nde Kolektifler” (1975) hakkındaki yazısı da benzer şekilde, Aragon ve başka yerlerdeki kolektiflerin rolünü irdeler; özgürlüğün negatif bir özgürlük değil, “pratik eylemlerin bir parçası” olarak var olabildiğini tasdik eder şekilde bu kolektiflerin “evrensel dayanışma”yla bağlantısını vurgular.

Diğer parçalarda “kendin inşa et” hareketi, boş zamanın ve dinlencenin ta Antik Yunan’dan beri süregelen pozitif bir kavram olması, işsizliğin “diğer ekonomi”si ve ücretli işçiliğin ötesinde servet üretilimiyle bağlantısı tartışılacaktır. Son olarak da *Freedom* gazetesinin (1958-1962) başyazılarından, tam zamanlı istihdam kavramının eleştirildiği ve yaşamsal gereksinimlere erişimin bir hak olarak tanımlanması yönünde taleplerin dile getirildiği parçaları bir araya getirerek “Üretim: İhtiyaç ve Kâr” adlı bir derleme hazırladık.

Son makalenin son cümlelerinde ifade edildiği üzere, “Anarşizm daha iyi maaşlar, daha fazla aygıt ve tam zamanlı istihdam için

verilen bir mücadele değildir. Anarşizmin mücadelesi, insana kendi zamanını nasıl harcayacağına karar verme özgürlüğünü kazandırır. Zaman, para değildir; zaman, Hayat'tır."

Derlemenin yenilenmiş bu baskısında kitabın içeriğini biraz güncellemeye, aynı zamanda ilk baskıdaki cinsiyet yanlılığını kısmen düzeltmeye yönelik yeni içerikler de bulunuyor. Bunların arasında saygın sosyolog Juliet Schor'un 1990'da aşırı çalışmaya dair kaleme aldığı metinden bir parça, Claire Wolfe'nin bizi masalarımıza zincirleyip sefalete mahkûm eden "iş kültürü"nü yok etmemiz gerektiğini anlattığı "Karanlık ve Satanik Ofis Hücreleri" (2005) ve Voltairine de Cleyre'in, modern dünyada zorlu çalışma koşulları ile önceki çağlarda iş kavramı arasındaki farklar üzerine yazdığı denemesi yer almaktadır. Aralarına da çalışma karşıtı çizimler ve grafikler serpiştirildi.

Çalışmanın ne anlama geldiği, onun eziyetli, sıkıcı ve baskıcı yönlerinden nasıl kaçınılacağı hakkındaki tartışmaların tarihi hem çok eskilere hem de daima bizi bekleyen geleceğe uzanır. *Neden Çalışalım ki?* farklı sorular soruyor ve parlak, iyimser yanıtlar sunuyor. Herkesin hem çalışırken hem de eğlenirken olabildiğince keyifli vakit geçirmesi dileklerimizle!

AYLAKLIĞA ÖVGÜ

Bertrand Russell

Bertrand Russell (1872-1970) 20. yüzyılın en tanınmış İngiliz filozof ve matematikçilerindendi. Bu meşhur makalesi ilk olarak 1932 yılında Harper's Magazine (ABD) tarafından yayımlandı. Bizzat yazarın "girizgâh" olarak nitelendirdiği kısımları (yüzde on kadar) bu derlemenin dışında bırakmakla birlikte, Russell'ın "bütün ciddiyetiyle ifade etmek" istediği her bölümü (yüzde doksan) koruduk.

ÇALIŞMANIN erdemine inanç beslemek ve mutluluğa, refaha giden yolun, işlerin düzenli olarak azaltılmasından geçtiğini düşünmek modern dünyada çok büyük zararlara yol açmaktadır.

Öncelikle: İş nedir?

İşin iki türü vardır: Birincisi, yeryüzünde ya da onun yakınındaki maddenin konumunu, benzer bir maddeye nazaran değiştirmek; ikincisi ise başka insanlara bunu yapmalarını emretmektir. İlki nahoş ve düşük ücretliken ikincisi hem keyifli hem de yüksek ücretlidir. İkinci türün kapsamı sınırsızca genişletilebilir: Yalnızca emir verenlerden ibaret değildir; hangi emirlerin verilmesi gerektiği ko-

nusunda tavsiyelerde bulunanlar da vardır. Genellikle de örgütlü iki insan grubu aynı anda iki zıt tavsiye verir; buna da siyaset denir. Böylesi bir işin gerektirdiği beceri, hakkında tavsiye verilecek konuya hâkim olmak değil, ikna edici konuşma ve yazma, yani reklam sanatını bilmektir.

Amerika'da değil ama bütün Avrupa'da, bütün işçi sınıflarından daha fazla saygı gören üçüncü bir insan sınıfı vardır. Toprak mülkiyeti sayesinde, diğerlerinin var olma ve çalışma hakkına sahip olma ayrıcalığının bedelini ödeyebilen adamlar vardır. Bu toprak sahipleri aylıklık ederler, dolayısıyla onları övmem beklenebilir. Ne var ki onların aylıklığı yalnızca başkalarının endüstrileri sayesinde mümkün kılınır; hatta onların rahat aylıklık arzusu, çalışma öğretisinin tarihsel kaynağıdır. Başkalarının kendi izlerinden gelmesi, asla arzulamadıkları bir şeydir.

Medeniyetin başından Sanayi Devrimi'ne dek insanlar gerekenden biraz fazla çalışarak kendilerini ve ailelerini geçindirebiliyordu, tabii eşleri de en az onlar kadar çok çalışıyor ve çocukları da yeterince büyüyünce kendi işgüçleriyle bu çabaya katılıyorlardı.

Asgari gereksinimlerden arta kalan üretim fazlasına üretici sahip olamaz, savaşçılar ve rahipler tarafından el konurdu. Kıtlık dönemlerinde ise üretim fazlası olmazdı ama savaşçılar ile rahipler normal zamanlardaki kadar pay almayı sürdürdüklerinden, işçilerin çoğu açlıktan ölüyordu. Bu sistem Rusya'da 1917'ye kadar sürdü¹ ve Doğu'da hâlâ varlığını koruyor; Sanayi Devrimi'ne rağmen İngiltere'de Napoléon Savaşları boyunca ve yüz yıl öncesinde yeni üretici sınıflar gücü ele geçirene dek yürürlükte kaldı.

Amerika'da bu düzen devrimle sona erdi ancak Güney'de de İç-savaş'a dek sürdü. Bu kadar uzun süre varlığını koruyup çok yakın zamanda yok olduğu hesaba katılırsa, böyle bir sistem elbette insanların düşünce ve görüşlerinde derin bir iz bıraktı. Çalışmanın arzulanırılığına dair sorgusuz sualsiz kabul ettiğimiz pek çok unsur, bu

1 O tarihten beri de savaşçıların ve rahiplerin ayrıcalıklarını Komünist Parti üyeleri devralmıştır. (Aksi belirtilmedikçe tüm dipnotlar orijinal metne aittir.)

sistemden devşirilir ama sanayi öncesi olması nedeniyle modern dünyaya uyarlanamaz. Modern teknik, belirli sınırlar dahilinde serbest zamanı mümkün kılar, ayrıcalıklı sınıfların hakkı olmaktan çıkarıp topluma eşit dağıtılacak bir hakka dönüştürür. Çalışma ahlakı kölelik ahlakıdır ve modern dünyada köleliğe yer yoktur.

Şüphesiz ki ilkel topluluklarda köylüler kendi hallerine bırakıl-
sa, savaşçı ve rahiplerin geçimine aktarılan cüzi miktardaki üretim fazlasından vazgeçmez, ya daha az üretir ya da daha çok tüketirlerdi. İlk başta düpedüz şiddete maruz kalarak o artı mamulü üretmek ve onu teslim etmek zorunda kalmışlardı. Ancak zamanla onlara, emeklerinin bir kısmıyla başkalarının aylaklığını destekleseler bile çok çalışmanın vazife sayıldığı bir etiği kabul ettirmenin mümkün olduğu ortaya çıktı. Böylece, uygulanması gereken baskının miktarı ve hükümetin masrafları da azalmış oldu.

Kralın herhangi bir çalışandan daha fazla geliri olmaması gerektiği fikri ortaya atılsa ücretli çalışan İngilizlerin yüzde 99'u bugün bile gerçekten afallar. Tarihsel olarak bakılırsa, sorumluluk kavramı iktidarı elinde tutanların, diğerlerini kendi çıkarları değil de efendilerinininki uğruna yaşamaya ikna etmek için kullanılmıştır. Elbette iktidardakiler kendi çıkarlarının, daha kapsamlı çerçevede insanlığıinkiyle aynı olduğuna inanmayı başararak bu gerçeği kendilerinden dahi saklarlar.

Bu bazen doğrudur; örneğin, Atinalı köle sahipleri serbest zamanlarının bir kısmını, medeniyete adil bir ekonomik sistemde mümkün olamayacak kalıcı katkılarda bulunmak üzere kullanmışlardı. Serbest zaman medeniyet için elzemdir ve eski zamanlarda bir azınlığın serbest zamana sahip olması ancak çoğunluğun emeğiyle mümkündü. Ancak o emek kıymetliydi; çıkan iş iyi olduğu için değil, serbest zaman iyi olduğu için. Modern teknikle ise serbestliği, medeniyete hasar vermeden, adil bir şekilde dağıtmak mümkün olabilir.

Modern teknik yaşamsal gereksinimlerin herkese temin edilmesi için gereken işgücü miktarını muazzam ölçüde azaltmayı mümkün kılar. Bu, savaş döneminde açıkça görülebildi. O yıllarda silahlı kuvvetlerdeki bütün askerler, mühimmat üretiminde çalışan, casus-

luk yapan, savaş propagandasında ya da savaşla alakalı hükümet bürolarında görev alan bütün erkek ve kadınlar üretime yönelik işlerden uzaklaştırılmıştı.

Buna rağmen İtilaf Devletleri tarafındaki vasıfsız işçilerin genel fiziksel sağlıkları öncesine ve sonrasına göre daha iyi durumdaydı. Bu hakikatin önemi, mali durumun arkasına saklanmıştı: Borçlanma, günün gelecek pahasına kurtarıldığı izlenimini veriyordu. Ancak bu elbette imkânsızdı; kimse henüz var olmamış bir ekmeği yiyemez.

Savaş kesin olarak gösterdi ki üretim bilimsel şekilde örgütlenildiğinde modern nüfusu, modern dünyanın çalışma kapasitesinin küçük bir kısmını kullanarak makul bir refaha erişirmek mümkündür. İnsanları savaşmaları ve mühimmat üretmeleri için işgücünden azat eden bilimsel örgütlenme savaştan sonra da korunsaydı ve mesai süresi dört saate indirilseydi her şey yolunda gidecekti. Bunun yerine eski kaos geri getirildi, işçilerin uzun saatler çalışmaları talep edildi ve geri kalanı da işsizliğe ve açlığa terk edildi. Peki, neden? Çünkü çalışmak bir sorumluluktur ve insanlar ürettikleriyle orantılı değil, emsalini endüstrilerinin belirlediği erdemlerine göre ücret almalıdır.

Köle Devleti'nin ahlakı budur; tesis edildiği ortama hiçbir şekilde benzemeyen koşullarda kullanılır. Sonucunun felaket olması şartı değil. Bir örneği ele alalım. Herhangi bir dönemde, bir grup insanın iğne üretiminde çalıştığını varsayalım. Günde (diyelim ki) sekiz saat çalışarak tüm dünyanın iğne ihtiyacını karşılarlar. Birileri, aynı sayıda insanın, iki katı daha fazla iğne üretmesini sağlayacak bir icat yapar. Ancak dünyanın, iki katı miktarda iğneye ihtiyacı yoktur; iğneler o kadar ucuzdur ki daha düşük fiyata bile daha fazlasının satın alınması pek olası değildir. Mantıklı bir dünyada, iğne üretiminde çalışan herkesin sekiz yerine dört saat çalışmaya başlaması ve diğer her şeyin eskisi gibi gitmesi beklenir. Ancak gerçek dünyada bunun moral bozucu olacağı düşünülür. İnsanlar sekiz saat çalışmaya devam eder, gereğinden çok iğne üretilir, bazı işverenler iflas eder ve önceden iğne üretiminde çalışan insanların yarısı da işinden olur. Sonunda diğer plandaki kadar serbest zaman bulunur ama insanların yarısı tamamen başıboş kalmışken, diğer yarısı hâlâ aşırı çalışmak zorundadır. Böylece, kaçınılmaz olan serbestliğin, ev-

rensel bir mutluluk kaynağı olmak yerine herkese dert kaynağı olması sağlıklıdır. Bundan daha çılgınca bir hayal olabilir mi?

Yoksulların serbest zamana sahip olması düşüncesi zenginleri daima şoke etmiştir. İngiltere’de 19. yüzyılın başlarında ortalama mesai süresi on beş saattir, çocuklar bazen en az o kadar, sıklıkla da on iki saat çalışırdı. Her şeye burnunu sokan işgüzarlar bu mesai sürelerinin fazla olabileceğini dile getirdiğinde, çalışmanın yetişkinleri içkiden, çocukları da yaramazlıktan alıkoyduğu söylenirdi. Çocukluğumda çalışan şehirli erkekler iktidarı ele geçirdiğinde birtakım tarihler, üst sınıflarda infial yaratarak da olsa kanunen resmî tatil olarak belirlendi. Hatırlıyorum da, yaşlı bir düşes, “Fakirlerin tatille ne işi olur? Onların çalışması lazım,” demişti. İnsanlar artık bu kadar açık konuşmuyorlar ancak hâlâ inanılan bu düşünce, yaşadığımız ekonomik karmaşanın en büyük nedenlerinden biridir.

İtikatları bir anlığına kenara bırakıp çalışma etiğini tüm çıplaklığıyla değerlendirelim. Her insan evladı hayatı boyunca ister istemez insanlar tarafından üretilen ürünleri belirli bir miktarda tüketir. Çalışmanın genellikle nahoş olduğu düşünülürse bir insanın, ürettiğinden fazlasını tüketmesi adil değildir. Elbette, mal yerine hizmet sunması da mümkündür, örneğin bir sağlık çalışanı olabilir fakat her halükârda konaklama ve beslenme karşılığında bir şey vermelidir.

Yalnızca ve yalnızca bu bağlamda çalışmanın sorumluluk boyutu kabul edilmelidir.

SSCB dışındaki bütün modern toplumlarda pek çok insan, açıkça belirtmek gerekirse mirasa konan ve zenginlerle evlenen herkes bu kadar asgari bir emeği harcamaktan dahi kaçınır. Bu insanların aylıklık yapmasına izin verilmesinin, emekçilerden aşırı çalışmalarının ya da aç kalmalarının beklenmesi kadar sakıncalı olduğunu düşünüyorum.

Sıradan bir ücretli çalışan günde dört saat çalışabilseydi de herkese yetecek kadar üretim yapılabileceği gibi, işsizlik de olmazdı – elbette fazlasıyla makul ölçüde akla yatkın bir örgütlenme olduğu varsayılırsa. Bu fikir, zenginleri şoke eder çünkü yoksulların böylesi bir serbest zamanı nasıl kullanacaklarını bilmediklerinden eminler-

dir. Amerika'da hali vakti yerinde insanlar bile genellikle uzun saatler çalışırlar; böyleleri ücretli çalışanların, işsizlikle ağır şekilde cezalandırılmak dışında serbest zamana sahip olmalarına doğal olarak sıcak bakmazlar, hatta kendi oğullarının bu serbestliği yaşamalarından bile hoşlanmazlar.

İlginçtir ki oğullarının medeni zaman geçiremeyecek kadar çok çalışmasını isterken, karılarının ve kızlarının hiçbir iş yapmalarını dert etmezler. İşe yaramazlığa duyulan züppece hayranlık aristokrasisi toplumunda her iki cinsiyetin tasarrufundayken, plütokraside yalnızca kadınlar için geçerlidir ancak bu, durumu daha akla yatkın hale getirmez.

Serbest zamanı medeniyetin ve eğitimin bir ürününe dönüştürmenin onu en makul şekilde kullanmak olacağını teslim etmek gerekir. Bütün hayatı boyunca uzun mesailerle çalışmış bir adam aniden başboş kalırsa sıkılacaktır. Ancak hayli bol miktarda serbest zamanı olmayan bir insan da hayattaki en güzel şeylerden uzak kalır. Nüfusun çoğunluğunun bu yoksunluğu çekmesi için artık hiçbir neden kalmamıştır; böyle bir ihtiyaç olmadığı halde haddinden fazla çalışmakta ısrarımızı sürdürmemizin tek nedeni, sıklıkla başkası adına üstlenilen aptalca bir çileciliktir.

Rus hükümetine hâkim olan yeni doktrinde Batı'nın geleneksel öğretilerinden tamamen ayrılan çok unsur bulunsa bile hâlâ aynı sayılabilecek durumlar da söz konusudur.

Yönetici sınıfların, özellikle de eğitim propagandası yapanların emeğin haysiyetine yönelik tavrı, dünyadaki yönetici sınıfların, "namuslu fakir" denen gruba telkin ettikleriyle neredeyse birebir aynıdır. Endüstri, ayıklık, belirsiz ayrıcalıklar uğruna saatlerce çalışmaya istekli olma, hatta otoriteye itaat olduğu gibi yeniden belirir; kaldı ki otorite hâlâ Evrenin Hükümdarı'nın, bu sefer yeni adıyla Diyalektik Materyalizm'in iradesini temsil eder.

Rusya'da proletaryanın zaferi, başka ülkelerdeki feministlerin zaferiyle ortak noktalara sahiptir. Erkekler yüzyıllar boyunca kadınları yüce azize mertebesine yerleştirdiler ve aşağı konumlarının temsilisi olarak bu azizeliğin, gücü elinde tutmaktan daha cazip oldu-

ğunu öne sürdüler. Nihayetinde feministler ikisine birden sahip olmaya karar verdiler zira öncü isimleri erkeklerin erdemin arzulanırlığına dair söyledikleri her şeye inanmakla birlikte, siyasi gücün değersizliğiyle ilgili anlattıklarına inanmıyorlardı. Rusya'da da beden işçiliğiyle ilgili benzer bir süreç yaşandı.

Erkeklerin, kadınları cinsel köleliklerinden kaynaklanan özel bir asaletle sahip olduklarına inandırmaya çalışmaları gibi, zenginler ve onların dalkavukları da yüzyıllardır “alın teri”ne övgüler düzer, sade bir yaşamı metheder, yoksulların cennete gitme olasılığının zenginlerinkinden yüksek olduğunu vaaz eden bir dini destekler ve genel olarak beden işçilerini uzaydaki bir maddenin konumunu değiştirmenin özel bir asaleti olduğuna inandırmaya çalışırlar. Rusya'da beden işçiliğinin mükemmelliğine dair bütün bu öğretiler ciddiye alınınca beden işçisi diğer herkesten daha itibarlı hale gelmiştir. Özünde uyanışa dönük olarak dile getirilen talepler bu sefer eski hedefleri değil ama özel görevlere atanacak *udarnik*'leri² garantilemeyi gözetir. Gençlere bir ülkü olarak sunulan beden işçiliği, bütün etik öğretilerin de temelinde yer alır.

Şimdilik bütün bunlar iyiye işaret olabilir. Doğal kaynaklarla dolu, kocaman bir ülke gelişmeyi beklemektedir ve çok düşük bir yatırımla geliştirilmesi gerekmektedir. Bu koşullarda çok çalışmak gerekir ama getirisinin büyük olması da olasıdır. Peki, uzun saatler çalışmadan herkesin konforlu olabildiği bir noktaya erişildiğinde ne olacak?

Batı'da bu meseleye başa çıkmak için çeşitli yöntemlerimiz var. Ekonomik adaleti sağlamaya çabalamıyoruz, dolayısıyla toplam üretimin büyük bir kısmı, çoğu hiç çalışmayan küçük bir azınlığa gidiyor. Üretimin herhangi bir şekilde merkezî denetime tabi tutulmaması sayesinde, kimsenin aslında istemediği mallardan yığınla üretebiliyoruz. İstihdama açık nüfusun büyük kısmını boşa tutuyoruz çünkü başkalarını fazladan çalıştırarak o kısmın emeğine başvurma-

2 Russell'in İngilizcedeki *shock worker* karşılığını kullandığı *udarnik*, SSCB'de aşırı üreten olan kalifiye işçilere verilen fahri addı. (Ç.N.)

yabiliyoruz. Bu yöntemler yetersiz kaldığında ise elimizde bir savaş var: Havai fişekleri yeni keşfetmiş çocuklar gibi, bir grup insanın yüksek patlayıcı üretmesini, başka bir grubun da onları patlatmasını sağlayabiliyoruz. Tüm bu araçları bir araya getirerek fazlasıyla ağır bedensel işçiliğin, ortalama vatandaşın yazgısı olduğu düşüncesini güçlkle de olsa ayakta tutabiliyoruz.

Rusya’da ise daha adil bir ekonomik sistem olması ve üretimin merkezden denetlenmesi dolayısıyla meselenin daha farklı halledilmesi gerekecektir. Mantıklı çözümü, herkesin gereksinimleri ve temel konfor ihtiyacı karşılanır karşılanmaz çalışma saatlerini aşamalı olarak azaltmak ve her aşamada daha fazla serbest zamanın mı yoksa daha fazla ürünün mü tercih edileceğini halkoylamasıyla kararlaştırmak olacaktır. Ancak çok çalışmanın üstün bir erdem olduğunu hal-ka aşıladıktan sonra otoritelerin az çalışma ve bol boş zamanın olduğu bir cennete nasıl yöneleceğini öngörmek zordur. Serbest zamanın sürekli gelecekteki verimliliğe kurban edilmesini sağlayacak yeni senaryolar bulmaları daha olasıdır.

Yakın zamanda bir Rus mühendisin ortaya attığı dâhiyane bir planı okudum; Beyazdeniz ile Sibiryâ’nın kuzey kıyılarını sıcak tutmak için Kara Denizi’ne boylu boyunca bir baraj koymaktan bahsediyordu. Bu takdire şayan bir projedir ama Arktik Okyanusu’nun buz sahaları ve kar fırtınalarının ortasında emeğin asaletini bir kez daha sergilerken, proletaryanın rahata kavuşmasını bir nesil daha erteleme olasılığı da yüksektir. Böylesi bir proje gerçekleşirse, çok çalışmanın erdemini artık ona ihtiyaç duyulmayacağı bir ortam yaratmaya yönelik bir araç değil, yüce bir amaç olarak görmenin sonucu olacaktır.

Maddeyi dolaşıma sokmak, bir ölçüde varoluşumuz için gerekli olsa dahi katıyen insan yaşamının ereklerinden biri değildir. Öyle olsaydı, her ağır işçiyi Shakespeare’den üstün görmemiz gerekirdi. Bu meselede iki sebepten ötürü yanlış yönlendirildik. Birincisi yoksulların kanaatkâr olmasını sağlamaktır ki binlerce yıldır zenginler bu uğurda emeğin itibarından dem vurup bir yandan da bu bağlamda bizzat itibarsız kalmak için çabalarlar.

Diğeri ise gezegenin yüzeyinde meydana getirebildiğimiz hayret verici ölçüde zekice değişimlerden sevinç duymamızı sağlayan yeni haz mekanizmasıdır. Bu saiklerin hiçbiri esas işçilere pek çekici gelmez. Onlara hayatlarındaki en güzel anlar sorulsa, “Beden işini seviyorum çünkü insanlığın en asil görevini yerine getirdiğimi hissettiriyor, ayrıca insanın, üzerinde yaşadığı gezegeni ne kadar değiştirebileceğini düşünmek hoşuma gidiyor. Bedenimin zaman zaman dinlenmesi gerektiği doğru, onu da elimden geldiğince yapmaya çalışıyorum ama hiçbir şey beni huzurumun kaynağı olan işime dönebileceğim sabahlara uyanmak kadar mutlu etmiyor,” demeyecektir muhtemelen. Hiçbir çalışanın böyle şeyler söylediğine şahit olmadım. İş, olması gerektiği gibi, geçimini sağlamanın gerekliliği olarak görülür ve erişebilecekleri her türlü mutluluğu da serbest zamanlarında yaşarlar.

Bir miktar serbest zaman hoş olsa dahi, yirmi dört saatin yalnızca dört saati mesaiye ayrılırsa insanların kalan zamanı nasıl dolduracaklarını bilemeyecekleri ileri sürülebilir. Bu modern dünya için doğrusa, medeniyetimizin bir laneti sayılmalıdır; eski çağların hiçbiri için ise geçerli değildir. Eskiden insanların tasasız ve neşeli olma imkânı varken, bu günümüzde verimlilik tutkusuyla bir nebze kısıtlanmıştır.

Modern insan her şeyin başka bir şey uğruna yapılması gerektiğine, hiçbir şeyin kendi başına bir yapılış amacı olamayacağına inanır. Örneğin, ciddi mizaçlı insanlar sinemaya gitme alışkanlığını sürekli ayıplar ve gençleri suça teşvik ettiğini söylerler. Ancak bir filmi gösterime sokmanın gerektirdiği emek saygındır çünkü iştir ve finansal kâr sağlar. Yalnızca kâr getiren faaliyetlerin cazip olduğu görüşü her şeyi altüst etmiştir. Etinizi aldığınız kasap ve ekmeğinizi aldığınız fırıncı övgüye layıktır çünkü para kazanırlar ama siz onların sunduğu yemeklerin keyfini sürdürdüğünüzde, eğer çalışmak için güç toplamaya çalışmıyorsanız uçarılık yapmış sayılırsınız. Kabaca, para kazanmanın iyi, harcamanın kötü olduğu kabul edilir. Ancak bir alışverişin iki tarafı olduğu düşünülürse bu kabul saçmadır; anahhtarların iyi ama kilitlerin kötü olduğunu söylemekten farksızdır.

Mal üretiminin barındırabileceği tek fazilet, yalnızca onları tü-

keterek elde edilecek faydadan türemelidir. Toplumumuzda birey kâr amacıyla çalışır ancak işinin toplumsal hedefi, ürettiği şeyin tüketilmesine bağlıdır. Kârın tek endüstriyel teşvik olduğu bir dünyada insanların düzgün düşünmesini zorlaştıran da üretimin bireysel ve toplumsal hedeflerinin birbirinden uzaklaşmasıdır. Üretime çok kafa yorup tüketimin üzerinde çok az duruyoruz.

Bunun bir sonucu, keyfe ve yalın mutluluğa çok az önem vermemiz, ürünü tüketiciye verdiği haz çerçevesinde değerlendirmememizdir.

Mesainin dört saate indirilmesini önerirken kalan tüm zamanın illaki boş uğraşlara adanması gerektiğini söylemiyorum. Yalnızca günde dört saatlik mesaiyle yaşamsal gereksinimlerin ve temel konforun karşılanabileceğini, kalan zamanın da kim nasıl isterse öyle harcanmak üzere kişilere kalması gerektiğini anlatmaya çalışıyorum.

Eğitimin genellikle halihazırda olduğundan daha ileriye taşınması ve kısmen, insanlara serbest zamanı akılcıca kullanmayı sağlayacak zevkler kazandırmayı hedeflemesi böylesi toplumsal sistemlerin asli parçalarından biridir. Kastettiğim, ağırlıklı olarak “entelektüellik” sayılacak zevkler değildir. Ücra kırsal bölgeler dışında artık köylülerin dans etkinliklerine rastlanmıyor ama onların geliştirilmesini sağlayan dürtüler mutlaka insan doğasının bir yerlerinde hâlâ vardır. Kentli nüfusların sinemaya gitmek, futbol maçı izlemek, radyo dinlemek gibi eğlence unsurları da büyük ölçüde pasifleşmiştir. Bu, insanların faal enerjisinin tamamen çalışmaya gitmesinin sonucudur; daha fazla serbest zamanları olsa, bir zamanlar keyif aldıkları etkinliklere yeniden dahil olabilirler. Eskiden küçük bir aylak sınıfı ve daha büyük bir işçi sınıfı vardı. Aylak sınıfı toplumsal adalette hiçbir temeli bulunmayan ayrıcalıkların keyfini sürüyordu; bu da onu kaçınılmaz olarak baskıcı kılıp duyarsızlaştırıyordu ve ayrıcalıklarının meşrulaştıracak kuramlar üretmesine neden oluyordu.

Bu olgular aylak sınıfının mükemmelliğinden götürür ama bu tersliğe rağmen, bugün medeniyet dediğimiz şeyin neredeyse tamamına bu sınıf katkıda bulunmuştur. Beşeri ilimleri onlar geliştirmiş, bilimleri onlar keşfetmiştir; kitapları onlar yazmış, felsefe dallarını

onlar icat etmiş ve sosyal ilişkilere incelik katmıştır. Mazlumların özgürleşme hareketleri bile genellikle üstten başlatılmıştır. Aylak sınıfı olmasaydı insanlık barbarlıktan asla kurtulamazdı.

Ne var ki hiçbir sorumluluğu olmayan kalıtsal bir aylak sınıfı sistemi, fevkalade büyük bir ziyandı. Sınıf mensuplarının hiçbirine gayretkeş olmak öğretilmemişti ve ortalamada pek de parlak bir zekâyâ sahip değillerdi. Bu sınıftan bir Darwin çıkmıştı ama onu sayarken, tilki avlamak ve kaçak avcılarını cezalandırmaktan daha zekice bir şeyler yapmayı asla akıl edememiş on binlerce taşra beyefendisini de hesaba katmak gerekir. Günümüzde üniversitelerin, aylak sınıfının ezkaza tali bir ürün olarak sunduklarını daha sistematik şekilde sunması bekleniyor.

Bu harika bir gelişmedir ancak birtakım sıkıntıları da beraberinde getirir. Üniversite hayatı, genel hatlarıyla gerçek hayattan o kadar farklıdır ki akademik çevrelerdeki insanlar, sıradan erkek ve kadınların meşgaleleri ve sorunlarından genellikle bihaber olurlar; üstelik kendilerini ifade etme biçimleri, görüşlerinin halk üzerinde bırakması gereken etkiyi yaratmaktan uzaktır. Bir diğer kusuru, üniversitelerde yapılan çalışmaların düzenlenme yapısı dolayısıyla, özgün bir araştırma konusu bulan bir akademisyenin muhtemelen bundan vazgeçirilecek olmasıdır. Haliyle, akademik kurumlar ne kadar işe yarasalar da kampüs duvarlarının ardında kalan hiç kimsenin faydaya yönelik olmayan meşgalelere vakit ayıramadığı bir dünyada, medeniyet çıkarlarını yeterince koruyamazlar.

Kimsenin günde dört saatten fazla çalışmaya zorlanmayacağı bir dünyada ise bilimsel merakları olan herkes buna yönelebilecek, her ressam da eserleri ne kadar iyi ya da kötü olursa olsun aç kalmadan resim yapabilecektir.

Genç yazarlar, yalnızca para kazanmaya yarayan sansasyonel kitaplar yazarak dikkatleri üzerlerine çekmek zorunda kalmayacak, iz bırakan eserler çıkarmak için gereken ekonomik özgürlüğü kazanma fikriyle bu yola koyulup, o gün geldiğinde heveslerini ve kabiliyetlerini kaybetmiş olmayacaklardır. Profesyonel yaşamlarında, hükümet ekonomisinin bir aşamasına merak salanlar, üniversitelerdeki

Farklı yaklaşımlar üzerinden çalışma meselesini ele alan *Neden Çalışalım ki?* alternatif bir toplumun olanaklarını inceleyen yazar ve sanatçıların makale ve illüstrasyonlarından oluşuyor.

Çalışma kavramının tarihini, insanı masaya zincirleyen "iş kültürü"nü, modern dünyanın zorlu çalışma koşullarını ve vaat edilen boş zaman toplumunu merceğe altına alan yazarlar ücretli işçiliğin özünde ahlaki bir değerinin bulunmadığı ve her ne kadar uzak görünse de hayatın daha farklı yaşanabileceği, hatta yaşanması gerektiği fikrinde buluşuyor.

Tellekt

www.tellekt.com

ISBN 978-625-7118-80-4

9 786257 118804